

V nadaljevanju je predstavljenih več praktičnih primerov, katerim sledijo vprašanja, ki pomagajo začeti in oblikovati razpravo o etičnih vprašanjih, ki jih odpira opisana situacija.

Ta zasnova olajšuje tudi organizacijo multidisciplinarnih aktivnosti ter zagotavlja določeno fleksibilnost pri pripravi in trajanju dane dejavnosti. Pripomoček se lahko uporablja za enostavno kratko razpravo, ki sledi individualnemu branju, ali za daljše dejavnosti z bolj poglobljeno pripravo s pomočjo referenc, ki so navedene na zadnjih straneh.

Te pole so preizkusili na večih srednjih šolah v Franciji ter jih uporabili kot izhodišče za razpravo med dijaki iz Francije, Nemčije in Avstrije o genskem testiranju. Uporabili so jih tudi v programu usposabljanja za srednješolske učitelje v Avstriji in Franciji.

Učni pripomoček lahko brezplačno prenesete (v angleščini) s spletne strani: <https://edoc.coe.int/en/bioethics/5506-bioethical-issues-educational-fact-sheets-pdf-2009-.html>.

Ta učni pripomoček je le en primer sredstev, ki jih je mogoče razviti, da spodbudijo razpravo med mladimi. V evropskih državah je bilo danih veliko pobud, posebno s strani narodnih odborov za etiko, da bi pritegnili mlade k razpravi o etičnih vprašanjih. Profesor Trontelj je zelo podpiral tovrstne pobude.

Vendar pa je izobraževanje, še posebej v šolskem okolju, privilegiran način ozaveščanja mladih o bioetičnih vprašanjih ter o pomenu njihovega sodelovanja pri preverjanju le-teh. Izobraževalni programi v evropskih šolah se razvijajo in pričajo o tem, kako bioetika pridobiva na pomenu. V mnogih državah je sestavni del državljske vzgoje.

To so bile gotovo tudi zamisli in močno prepričanje, ki je gnalo profesorja Trontlja, ko je govoril z mano o pobudah, ki jih je želel promovirati v Sloveniji. Ustanovitev Inštituta za etiko priča o njegovi pripravljenosti zagotoviti, da se delo na "večno odprtem bojišču etike in človekovih pravic" nadaljuje. ■

Iz angleščine prevedla Tanja Volk

Najpomembnejša so prva leta

✍ Magdalena Jarc

“O nečem vendarle ni mogoče dvomiti. Kakovostna vzgoja v prvih letih življenja je odločilna za kakovost poznejšega čustvenega razvoja, za dosežene umske sposobnosti in pomembne značajske lastnosti v odrasli dobi. Narod, ki želi svojim otrokom in vnukom dobro prihodnost, ne sme varčevati s časom, trudom, materialnimi sredstvi in predvsem z ljubečo skrbjo v njihovem najzgodnejšem otroštvu. Dodamo lahko, da je ta skrb v današnjih časih krize in negotove globalne prihodnosti pomembnejša kot kadarkoli doslej.” Dr. Jože Trontelj

V letu 2013 sem se v okviru SI-ESCa (Evropsko združenje krščanskih učiteljev) udeležila seminarja o predšolski vzgoji v St. Pöltnu, glavnem mestu Spodnje Štajerske. Ker sem profesorica jezikov, me je navdušilo predavanje nevrologinje z ulmske univerze Kerstin Kipp o prispevku nevroznanosti k razvoju otrok. Nevroznanost lahko znanstveno utemelji obstoj za učenje občutljivih obdobij, v katerih se otrok hitreje in bolj učinkovito nauči različnih spretnosti, tudi tujih jezikov. Obstoj takih za učenje občutljivih obdobij dobro ponazori primer Genie, ki so jo našli leta 1970, ko je bila stara 13 let in je bila od 20. meseca v okovih v predmestju Los Angelesa. Govorila je le dva stavka. Štiri leta kasneje se je njeno besedišče povečalo. Genie je lahko povezovala besede v stavke, ni pa mogla oblikovati nobenega slovnico

pravilnega stavka. Ta primer nakazuje, da je otroštvo primerna faza za učenje slovnčnih kompetenc. V primeru študije Barinaga (2000 v Kipp, 2013) je prikazano, da so bili priseljenci, ki so prišli iz Koreje in s Kitajske v ZDA v starosti od treh do sedmih let pri slovnčnem testu tako uspešni kot rojeni govorniki, kar pa ni veljalo za starejše priseljence.

Kje so razlogi za učenje v občutljivih obdobjih? Razlog je v možganih. S pomočjo magnetne resonance so ugotovili, da sta materinščina in drugi tuj jezik, če se ga uči odrasla oseba, prikazana v različnih delih možganov (Kim idr., 1997 v Kipp, 2013). Če pa se drugega jezika učimo v zgodnjem otroštvu in otroci rastejo kot bi bili

dvojezični, potem sta materinščina in drugi jezik v isti regiji možganov. Enako velja tudi za usvajanje tretjega jezika (Bloch in sodelavci 2009 v Kipp, 2013). Videti je, da možgani vključijo nov jezik v obstoječo jezikovno mrežo do 5. leta starosti (prim. Kuhl: Breuer 2006 v Kipp, 2013).

Za večjezičnost se večkrat govori, da je to izjemen primer znanja, vendar je

leta učili nemško, na začetku učenja počasnejši, kasneje je njihov jezikovni razvoj napredoval do stopnje, ki je za njihovo starost normalna. Večjezični otroci imajo večji besedni zaklad in boljšo verbalno gladkost. Posledično je za te otroke pridobivanje znanja dodatnih tujih jezikov lažje. Že zgodaj imajo razvito metalingvistično zavest, zato imajo tudi sposobnost zavedanja različnosti jezikov.

Za dobro obvladanje materinega in/ali tujega jezika univerzalna genetska oprema ne zadošča. Pomembna je količina in kvaliteta jezikovnih interakcij. Učenje tujih jezikov in materinščine je odvisno od interakcije z drugimi ljudmi. V študiji na univerzi Washington, Seattle, so otroke mlajše od dveh let testirali s testom za besedišče (Meltzoff, 2007 v Kipp, 2013). Dokazano je bilo, da so se otroci, ki so gledali otroške DVD-je, naučili manj besed na dan kot otroci iste starosti, ki niso

znotraj prvih dveh let trajno poškoduje otrokovo sposobnost za empatijo.

Otroci pridobijo boljše govorne sposobnosti, če jim predšolski učitelji dovolijo čim večkrat samostojno izbirati svoje dejavnosti, pridobijo pomembno večje govorne sposobnosti, če zanje skrbijo vzgojitelji z višjo izobrazbo, pridobijo večje miselne sposobnosti, če prebijejo manj časa v skupinskih dejavnostih, pridobijo tem boljše spoznavne sposobnosti, čim več vzgojnega gradiva je na razpolago v predšolskem okolju.

Dr. Trontelj navaja tudi usodne napake, ki v tem času razvoja povzročijo nepopravljivo škodo in jih lahko pojasnimo z nevrobiološkimi mehanizmi. Ti so pomanjkanje vzpodbud iz okolja, neustreznost sicer pravočasnih in pravih vzpodbud in enolično intenzivno učenje. Poskusi na živalih kažejo, da to dobesedno poškoduje možgane in uničuje možnost prilagojenega odzivanja. Ta mehanizem že dolgo za indoktrinacijo zlorablajo ekstremni režimi, skupine in posamezniki. Indoktriniran človek ni sposoben drugačnega mišljenja, postane ubogljivo orodje v rokah svojih učiteljev.

“Novo otroštvo, ki je pot, tista, še pred nami, ali že prehojena, je edina resnična identiteta. Kajti tisto, kar smo bili, nismo več in ne bomo več nikdar. Zato nam ne preostane drugega, kakor uzreti tam, kamor želimo priti, tisto, kar smo in kar postajamo. Vedno boš le tisto, kar hočeš biti. V tej težnji si najbližje otroku, ki je, kar je, in ki ga od raja ločijo le intermitence zla, vpadi odraslega sveta v njegovega (kljub temu, da odrasli svet otroškega fizično in drugače pravzaprav omogoča) in perspektiva omejenosti, ki se je otrok ne zaveda, se je pa zavedajo odrasli namesto njega.” (Pintarič, Esej o otroštvu, 2013: 149–150) ■

Viri

Kipp, Kerstin (2013): *Impulses Given by the Neurosciences*. Predavanje na srečanju SIESC, St. Pölten.

Pintarič, Miha (2013): *Na poti v črno luknjo. Esej o otroštvu*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

Trontelj, Jože (2013): O nenadomestljivosti dobre predšolske vzgoje. V: Vrbovšek, Betka (ured.): *Vrednote, prepričanja in dileme v vrtcu*. Ljubljana: Supra, str. 12–18.

Iz družinskega arhiva: dedek (dr. Jože Trontelj) in vnukinja ob prelistavanju anatomskega atasa.

v skladu z modelom pragov Cummins (1976, 1979 v Kipp, 2013) za usvajanje drugega jezika odločilno, kako dobro človek obvlada prvi tuj jezik. Če kompetence v prvem jeziku ne zadoščajo, učenje drugega jezika vodi v ‘pol-jezičnost’. To pomeni, da oba jezika, materinščino in tudi drugi jezik, obvlada le na pol. Če opazujete večjezične otroke, pogosto ugotovite preklapljanje, spreminjanje jezikov npr. sredi stavka. To spreminjanje jezikov včasih razlagajo kot znak slabega znanja jezika. Dokazano je, da se otrok lahko vzporedno uči dva do tri jezike in to za otroka ni preveč. Rothweiler (2006 v Kipp, 2013) je v raziskavi, pri kateri so sodelovali turški otroci, ugotovil, da so bili otroci, ki so se od svojega tretjega

gledali DVD-jev niti televizije (Zimmermanna, Christakis v Kipp, 2013).

Kaj ti rezultati pomenijo? Za visok jezikovni nivo je pomembno vsakodnevno, večletno jezikovno vlaganje, ki mora biti kakovostno. Vpeto mora biti v smiselni kontekst. Pri mlajših otrocih pojasnjevanje jezika ali tujega jezika kot tudi popravljanje napak ni potrebno, lahko celo povzroči frustracije otrok. Napake izginejo z razvojem.

Prva leta življenja so pomembna tudi za prihodnji odnos do moralnih vrednot, kar navaja dr. Trontelj v članku O nenadomestljivosti dobre predšolske vzgoje. Obstaja kritičen čas za razvoj inteligentnosti, sposobnosti empatije in dojemljivosti za vrednote. Premalo ljubečega stika z odraslimi